

„Tudomány és kultúra nélkül aligha lehet a nemzetet konszolidálni!”

Az Életmű-díjas dr. Kanyar Józseffel beszélget *Halász Péter*

Dr. Kanyar Józsefet, a Honismereti Szövetség örökös tiszteletbeli elnökét, 1999 decemberében tudományos és közéleti munkájáért a köztársasági elnök Életmű-díjjal tüntette ki. Dr. Kanyar József, a történettudományok doktora, a Somogy Megyei Levéltár nyugalmazott igazgatója, kiváló történész, elsősorban a dél-dunántúli régió kutatója, a hazai közoktatás történetének egyik legjobb ismerője. Olyan történész tudós, aki a históriát nem csupán tudományos kutatás tárgyának, de egyben nemzeti sorskérdésnek, identitástudatunk fő pillérének, talpkövének is tekinti. Ily módon törvényszerűnek is tekinthetjük, hogy kezdettől fogva, még a honismereti mozgalom kibontakozásának idején összekapcsolódott levéltáros-történetési munkássága a mozgalommal, majd 1991-től a Honismereti Szövetség elnöke, később örökös tiszteletbeli elnöke lett. Egy olyan mozgalomnak, mint a honismereti, amely elsősorban lelkes, amatőr helytörténészek, intézménytörténészek, néprajzgyűjtők és más, a magyarságismeret témakörébe tartozó szakterület munkásainak tevékenységén alapszik, igen nagy szüksége van olyan tudósok szakmai támogatására, akik fölismerik a mozgalom nemzetépítésben játszott szerepét, azonosulni tudnak a mozgalom célkitűzéseivel, s módszertani segítséget nyújtanak a mozgalomban tevékenykedőknek. Az Életmű-díj alkalmából megkíséreljük felvázolni e kitüntetett élet pilléreit, állomásait, mozgatórugóit.

Milyen szellemi, erkölcsi, világnézeti örökséget kaptál szüleidtől, esetleg nagyszüleidtől, ami meghatározó volt életedre, sorsodra?

A szülői örökség valóban meghatározó volt a számomra. Az apai ágnak Kaposújlak és Mezőcsokonya volt az eredője, az anyainak pedig Nagybjom és Kaposmérő Somogyban. Ezen a szép tájon éltek és verejtékeztek századokon keresztül paraszti őseim, akik ma már a bajomi, a csokonyai, a mérei-kalocsai és az újlaki-meténgesi temetőben alusszák örök álmukat. Gyerekkorom ikerpár községei: Kaposújlak és Kaposmérő voltak.

Akkor temették hősi halott édesapámat, a 24-es határvadászezred fővadászát, amikor születtem. Bátyám azelőtt halt meg, hadiárva örökösként egyedül maradtam édesanyámmal, aki féltőn vigyázva rám elhatározta, hogy kiemel a paraszti sorból és továbbtaníttat. A szülői házban és a faluban együtt nevelődtem a szorgalmas és dolgozó újlaki és mérői parasztek gyermekeivel, a falu népének puritán és morális tisztességével.

A szülőföld szeretete, a templom és az iskola meghatározó ereje, tanítóm, lelkészem, tanáram és professzoraim példaképei voltak azoknak az indítói törekvéseimnek, hogy szülőföldem, megyém régióm művelődésével és agrárgazdálkodásának történetével foglalkozzam. Ebben meghatározó volt paraszti származásom, iskolai tanulmányaim, magyarságom nemzetudata, történészi kutatómunkám, a népi-nemzeti irodalom nagynevű írói, kiváló magyar szakemberek barátsága és az a szerencse, hogy iskoláimban mindenütt e szellemben tanulhattam és tanítottak professzoraim.

Milyen érzelmi hatás ért a szülőföld, a szülőfalu részéről?

Büszke vagyok arra, hogy megyém és szülőfalum 80. születésnapomon, 1996-ban Kaposváron országos tudományos tanácskozást tartott a szülőföld történeti kutatásairól. Ugyanaznap szülőfalum lakossága pedig díszpolgárrá választott. Az ünnepség előtt halottaim közös sírjánál hajtottam fejet az újlaki temetőben.

A fővárosban pedig az államfő – személyes megbecsüléseként – Életmű-díjjal tüntetett ki 1999. december 8-án a Parlament Nándorfehérvár termében.

Sok ismerősömtől, barátomtól megkérdeztem már, valóságos statisztikám van róla, így Neked is felteszem a kérdést: általános és középiskoláidban hány tanulódnak volt meghatározó szerepe az életedre? Közülük melyiktől kaptad a legtöbb útravalót és mi volt ez?

Elemi iskolai tanítómtól Varga Páltól, megtanultam Szenci Molnár Albert zsoldárait műveltségem anyanyelvi gyarapodására. A kaposvári Somssich Pál gimnáziumban is voltak művelt

tanárain. A latin nyelvet dr. Kling Ádám, a magyart pedig az érettségien az *Adyt kérdező* Bors Vince, a matematikát Ercsey Jakab, a történelmet pedig dr. Páti Ferenc, a későbbi tankerületi főigazgató tanította. A hajdani somogyjádi parasztfiú abban is példaképem volt, hogy nemcsak a tanteremben tanított, hanem a város különböző fórumain is, sokat cikkezzve a helyi sajtóban. Ahogy kinyitotta a város kapuit előadásai és cikkei számára, úgy nyitottam ki jómagam is a levéltár ablakait, hogy megírhassem az ott őrzött levéltári kincsekből a tanuló ifjúság és felnőtt társadalom nemzeti tudatának emelésére a *Harminc nemzedék vallomása Somogyról* című kétkötetes levéltári olvasókönyvem, a szülőföld történeke a bibliáját. De kitüntetéssel végeztem a nagykőrösi – kiváló tanároknak gazdag – tanítóképzőt is, amelynek diplomájára: *a néptanítói oklevelére* egész életemben büszke voltam. A Ráday Teológián ugyancsak kiváló eredménnyel végeztem. Jó professzoraim voltak – Ravasz László közelében – Sebestyén Jenő (dogmatika-etika), Kibédi Varga Sándor (filozófia) és Pap László (ótestamentumi tudományok). Itt hallgattam Györffy Istvánnak a hazai néprajztudomány kiváló mesterének szemináriumi előadásait.

Mikor és milyen körülmények között kapcsolódták a Nemzeti Parasztpárt munkájába, s mi volt ott a szereped?

A második világháború végeztével Budán szereltem le a katonai szolgálatból és a népi-nemzeti irodalom alkotóival való baráti kapcsolataim révén a Parasztpárt azonnal munkába szólított. A Parasztpártot tartottam a magyar jövőendő egyik legtehetségesebb értelmiségi pártjának és okos parasztszervezetének. Ezért is tartottam a pártban a kulturális munkát a legfőbb munkaterületnek. Pécs nagy értelmiségi központjából – ahová Kovács Imrécék küldtek – sokan siettek, Várkonyi Nándorral az élen, a parasztegyetem, a népfőiskola és a város szabadegyetemének segítségére. Nagy szerencsémre sokan jöttek: az akkor Pécsen tartózkodó Kodály Zoltánhoz, a városba Fülep Lajoshoz többször is leránduló Illyés Gyulához, a párt kultuszminiszteréhez, Keresztúry Dezsőhöz, a nálunk is vendégeskedő Kodolányi Jánoshoz, akire ugyancsak sokan nyitottak ajtót a házukban (Zilahy Lajos, Veres Péter, Erdei Ferenc stb.).

A *Pécsi Szabad Szó* szerkesztésében és kiadásában nagy támogatóm volt Esztergár Lajos, Pécs főpolgármestere, a lapba pedig nem kisebb nagyságok írtak, mint Németh László, Illyés Gyula, Tamási Áron, Kovács Imre, Veres Péter, Keresztúry Dezső, Várkonyi Nándor, Bárdosi Németh János, Csorba Győző, Jócsik Lajos, Karácsony Sándor, Hunyady József, Adorján János stb.

1945–1946-ban az erős kommunista nyomás ellenére jelentős nemzeti feladatokat vállaltok fel a Parasztpárt. Ha Keresztúry Dezsővel le is fasisztáztatták Nyíró Józsefet és Erdélyi Józsefet, mégis sokan hallatták a párt keretei között a hangjukat, akiket nemsokára utolért a szalámitaktika. Hiszen Németh Kálmán esperes, Bodor György telepítési kormánybiztos, Bibó István szociológus, vagy Várkonyi Nándor művelődéstörténész hamarosan éppen olyan „fasiszták” lettek az uralomra került bolsevik hatalom szemében, mint korábban Nyíró és Erdélyi. Tégéd elkerült a szeletelőkés?

A *Pécsi Szabad Szó* hasábjain megjelent nagynevű szerzők (pl. Németh László) elleni támadások mindig Pestről indultak. Ilyenek voltak a „Kútmérgező” és a „Kiforgatnak múltunkból”. Mindezek ellenére – Várkonyi Nándorral együtt – hívtuk az írókat, hogy költözzék Pécsre lakni Vásárhelyről.

Különösen nehéz idők voltak, amikor Rákosiék kirobbantották a Magyar Összeesküvés koholt vádját, amelyet a Magyar Közösség tagja lévén csak azért *úszhattam* meg, mivel a fővárosból lekerültem Pécsre, így nem lehettem annyira szem előtt.

Mégis, ez az 1945–1947 közti – koalíciósnak nevezett – időszak nemcsak az ország, de a Te életedben is a nagy elhatározások, a biztató kibontakozás lehetőségeinek időszaka volt. Mit gondolsz, hol tartana ma Magyarország, ha az akkori lendületet és elszántságot nem törli ketté a kommunista hatalomátvétel és a nyomában járó bolsevik diktatúra? Vajon hány esztendő alatt tudjuk kiheverni azt a negyvenegynéhány esztendő?

Nagyon nehezet kérdezel tőlem. Az idegen hatalmi és szellemi elnyomás nemcsak a diktatúra évtizedeiben, hanem új korszakváltásunk után sem szűnt meg a nemzetünk ellen. Ezért volna szükséges a nagy ébredésre felrázni a nemzetet! Ezért kellene ma, a nemzeti tudat etikusa és nevelő tartalmának szigorúbb és magasabb iskoláztatási színvonalán iskolát és kultúrát építeni! Nagyon sok nemzeti energiát elpocsékolunk anyagi és erkölcsi javakban – törvényeinkbe ütköző szegyenmulasztásokkal –, hogy még a nemzet szemét és esztétikáját *ügyeit* sem tud-

tuk eddig megoldani! Nagyobb energiával kellene az iskola kérdéséhez a *hajdani iskolaépítő egyházaknak és vallásos szervezeteknek* – a szép kezdemények mellett is – kiállni, mivel a nemzet életében az értékállóságot csak az iskolávnál is a kultúra építésével tudjuk bizonyítani!

Nagynevű egyháziakra, iskolaalapító és nevelő tudósokra van szüksége a hazának, hogy a honismeret-történelmet és a Kárpát-medencében élethalál harcát vívó anyanyelvünket, népünk nemzeti tudatát és jövőndő ifjúságát az újabb ezer esztendőre felkészíthessük! Ne engedjük, hogy nemzetünk iskolái *gyökértelen intézmények* legyenek, katedráira sohasem ültessünk műveletlen és kevéstudású pedagógusokat, hanem csak a nemzeti értékek anyanyelvén, tudományosan is művelt, hivatás- és nemzettudattal felvértezett „lámpás szépfejű” tanárok tanítsák a jövő ifjúságát.

Ha nemzettudat-gyarápító tudós tanítók és tanárok, professorok és alkotóművészek nevelik népünket és ifjúságunkat, akik egy emberként állnak csatasorba a *kitépelt gyökerei oktatási és nevelési rendszerünk mögé, s nemzeti moralitásunk és nemzettudatos iskolakultúránk mellé*, akkor hamarabb válik – talán már egy nemzedék alatt is – iskoláink megújulásának reménye nagy múltú hagyományaink reneszánszává.

Negyvenhárom esztendő levéltári igazgatói munkád során elért eredményeid közül melyiket tartod leginkább maradandónak?

A megyeszékhely központjában, valamint a nagyberki önálló osztálylevéltárban lévő levéltárban *klinikai szintre* emeltük az irategyüttesek elhelyezését és a technikai felszerelést. *Tudományos intézménnyé* növeltük az intézmény kutató és publikációs múltját. Kiadványsorozatot alapítottunk és jelentettünk meg *menetrendszerűen pontos időpontokban*. *Somogy megye múltjából* 25 kötetet, a *Somogyi Almanachból* 52 kötetet, az *Iskola és levéltár*ból 20 kötetet, a *Szántódi Füzetekből* 16 kötetet, a *Város- és falutörténeti műveket* pedig 12 kötetet – ez összesen 125 kötet. Szakirodalmi tanulmányokat 450 tételszámon publikáltunk. Intézményünkben *regionális* történeti kutatómunkákat, megye- és falutörténeti kiadványokat jelentettünk meg. Két megyei és két országos folyóirat szerkesztésében is részt vettünk.

Somogyot a honismereti mozgalom *bázismegyéjévé* emelve, megyei központi *adattárat* szerveztünk és kétkötetes, 1013 oldalas helytörténeti olvasókönyvet állítottunk össze és jelentettünk meg – az iskolai történelemoktatást segítve – a tanulóifjúság és a nagyközönség részére 2000-2000 példányban. A kötetekben közzétettük a megye műemléki jegyzékét és természetvédelmi területeit 1987-től. A köteteket a megye történeti képjegyzékeivel, név- és helymutatókkal, valamint bibliográfiákkal zártunk le.

Mikor, és milyen készítésre kapcsolódtál be a honismereti mozgalomba?

A honismereti munkát én a kezdetektől *történelmünk környezetvédelmének* tartottam. Ez volt hozzáállásom alapfilozófiája, ezért a tudományos és közéleti feladataim sohasem ütközhettek, csak kiegészítették egymást.

Valóban, hogyan tudtad összeegyeztetni tudományos és közéleti feladataidat?

A szülőföld-történelem sugárzó szeretete és annak védelme, hatalmas mennyiségű elvégzendő feladat mennyisége volt a kötőciment a számomra, hogy a történeti kutatások bázisintézményeiben a nemzeti tudat és önismeret tudományosan magas szintjére emeljük a honismeret-történelem tanításának és kutatásának eszmerendszerét és metodikáját. A nemzeti tudat etikus és nevelő tartalmának szigorúbb és magasabb iskoláztatási színvonalával kultúrát kell építenünk ma hazánkban – írjuk a Magyar Nemzetben – és a honismeret-történelem katedráinak a *nemzet oxigénjének: az iskoláknak* és a bennük tanuló ifjúság új évezredbeli támogatásával, s mostani reformkorunk nagy nemzeti korrá való emelésével.

Sok levéltáros lenézi az amatőr helytörténészek tevékenységét. Nem munkatársat és fegyvertársat, hanem vetélytársat, jobb esetben is versenytársat lát bennük. Mintha nem lenne elegendő megírandó téma, mintha nem lenne elegendő papír, amire írunk. Több mint négy évtizedes levéltárosi munkád során találkoztál-e ezzel a jelenséggel? Mi lehet ennek az oka? Mit tehetnénk ellene?

Valóban sok levéltáros lenézi, jobb esetben is „elnézően” tekint az amatőr helytörténészek tevékenységére. Pedig inkább *kutatótársat, munkatársat* kellene látniuk bennük. De így volt ez a történészek frontján is. A történészeknek is együtt kellett volna – a történelmünk elleni akciók miatt – fellármázni a nemzetet. Hiszen a nemzet nagy kérdéseit, azok *teher tételeit egy ember alig vehette a vállára.*

A magyar történelem sorskérdéseinek a kutatásához és megírásához a kutató történeti közösség összefogó erejére van szükség. Kodály Zoltán is e gyötrő gondokról beszélt 1949-ben, a második világháború után: „Négy esztendeje állandóan talpon szolgálom a magam területén (nemcsak a maga területén!) a legázolt ország felemelkedését”. A kutatók közötti ellentétek még a kutatások *élességét* is eltompították. Odavezettek, hogy nem vettek észre történelmi tényeket. Kodály ezt is jól látta: „Pusztá tudatlanságból a magyar liberalizmus még a Nyitrát is a tótoknak adta”. (Kodály: Közélet, vallomások, zeneélet. 31. old.) „Ha egy nemzedékkel előbb jut ez uraink eszébe, az ország feldarabolását el lehetett volna kerülni” – Trianonban!

A honismereti mozgalom széles mezején a kutatások elvégzéséhez nemcsak a hivatásos kutató történészek munkájára van szükség, hanem a művelt és olvasott amatőr kutatók munkájára is. Sőt! A nép- és országismeret forrásait vizsgáló és kutató történészek mindegyikének munkájuk végzése mellett még *mozgalomra*, egymástól tanuló inspirációra is szükségük van. Az „Egymillió lépés...”-sel, Rockenbauer Pál nemzetemelő filmsorozata is azt sugározta, hogy a látott mondanivalóért és az általuk ébresztett tennivalóért a honismeret *minden tanult és önművelődő* kutatójának alkotó tolla után kell nyúlnia nemzete és történelme védelmében!

Miként látod a honismereti mozgalom jövőjét? Lesz-e létjogosultsága a globalizálódó világban, az európai intézményekhez csatlakozó Magyarországon egy ilyen, nemzeti sajátosságokat kutató és lokális értékeket felmutató mozgalomnak, mint amilyen a honismereti?

Nemzetünknek több mint négy évtizedes diktatúra után – mélybe zuhant kultúrája nyomában – társadalmának felszabadítására és felemelésére kell törekednie. Már a rendszerváltás évtizede alatt is meg kellett volna oldanunk iskoláink és kultúránk gondjait. Nemzeti értékeink felmérésekor úgy vigyázzunk, hogy ne döbbenjünk rá később arra a *borzalmas szerepcserére*, amely erkölcsi és szellemi értékeink pusztulása terén máris bekövetkezett hazánkban. Értékválság mélypontján pusztul nemzetünk, amelynek felmorzsolódó reményei között már alig merünk társadalmi gyógyulásban hinni. Kultúránk kettéhasadt enciáái is fénytelen zsákutcába tévedtek hazánkban. Ezért nem tudunk rossz kedvvel és öncélú házi közművelődési tanácskozások alácsúszó színvonalával eredményeket elérni az atlanti-bejutás előtt Európában.

De hiába akarja a honismereti és anyanyelvápoló társmozgalmunk is közös pályázatokkal nemzettudatunk erejét bizonyítani és növelni, mindkét mozgalom a Kárpát-medencében élethalál harcot vív a megmaradásért.

A piacósított, posztmodern liberális kultúra pusztítását csak az iskolák és a tanítóegyházak tudják fékezni, miután *élesen* látják és érzik a nemzettudat pusztító veszedelmét.

A *globalizálódó világ nem lát élesen* nemzeti történelmünk feltáratlan kérdései és értékei között, ezért nem is tud – talán nem is akar – megoldásokat találni a nemzet életbevágó tennivalóira. Ezért nem is tudta a kulturálatlanságot és a vele párhuzamos iskolaépítési eredménytelenséget felszámolni társadalmunk! A kezdetekben az eredménytelenséget pénztelenséggel magyaráztuk, de a csőd annál nagyobb lett, minél gazdagabb multipolgárok vették kezükbe a nagy és gazdag város- és vásárcentrumok építését. Az új társadalom liberális gazdagjai a csillogó építkezések közepette csak a nemzet kultúrájáról és iskoláiról feledkeztek meg. Történelmünk feltáratlan és meg nem válaszolt kérdései, a rájuk adott torzító és hamis válaszok mindig a kisebbségi sorsba betonoztak bennünket. Mindez azért volt hátrányos a számunkra, mivel még mindig sok és nagy volt történelmünk feltáratlan területének a nagysága és a megválaszolatlan kérdések száma. A kutatóknak előbb fel kellett volna azokat tárni, versenytársakként pedig megválaszolni azokat. *Élő történelemmé kellett volna minden magyarnak válnia!* Csak az országot és a történelmet jól ismerő népe lehet az ország! Ország és népe pedig addig van, ameddig történelme és nemzeti tudata van! Magyarságunkat csak történelmi tudatunk elfelejtésével tudjuk elveszteni! Hazánkból el kell tüntetni a *történelmi analfabétizmust!* Ahogy a dánoknak a népfőiskolákon diplomát adnak a kezükbe, úgy a magyar iskolák tanulóinak pedig honismeret-történelem diplomát kellene! Ezek a „diplomák” nem engedik *üressé és tartalmatlanná* tenni nemzettudatunkat! Fiatalságunkat küldjük tanulmányútra a hazában, hogy *felkészítsük őket nemzeti tudatunk környezetvédelmére!*

Ennyire fontosnak tartod a nemzet műveltségét?

Ország és nemzet csak addig létezik számunkra, míg van illendő és művelt népünk, jó iskolánk és okos könyvünk, nyelvünk és dalunk, jó életöszönű népünk és kikezdehetetlen erkölcsi

eszmrendszerünk, tündöklő nemzeti tudatunk, nemzetalkotó és emelő tudományunk és szépre nevelő művészetünk!

Miként látod ebben a magad szerepét, hozzájárulását?

Amikor Spáczay Hedvig történész-levéltáros elkészítette vallomásos életrajzom kéziratát és azt elhelyezte 1992-ben a Széchényi Könyvtárban, akkor azt mondta, hogy az archív kézirat „a jelen és az utókor számára készült tanulságul az elkövetkező nemzedékek részére is”. Megkérdezte tőlem, hogy az elkészült kézirat „zárolt legyen-e”, vagy a benne leírtak „közkinccsé válhatnak akár a jelenben is?”. Én azonnal az utóbbi mellett döntöttem, mivel az volt a véleményem, hogy a *magyar levéltáros élete amúgy is nyitott életpálya*. De a hazai honismereti mozgalom útjait is *nyitott életpályás mozgalomnak* tartottam, keresve benne a jeles és a művelt szakemberek nemzettudat-építő tudományos tevékenységét. Munkámban mindig kerestem *más* tudományos és társadalmi szervezetekkel való együttműködés lehetőségét, a művelődés kimagasló honismereti személyiségeivel való együttműködést.

Amikor évente búcsújárászerűen megyünk Péter-Pálkor a Honismereti Akadémiákra, akkor nemcsak a megyék székhelyein köszöntöttem a megyék és az ország vezető honismereti szakembereit, hanem búcsút vettem a mozgalom nagynevű halottaitól is a jelenlévő honismereti gyülekezet előtt. Így, búcsúztam Benda Kálmántól, László Gyulától, Ujszászy Kálmántól, Morvay Pétertől és Szakály Ferentől is. De ezt tettem az országos honismereti emléküléseken is, akár Csete Balászról beszéltem Jászkiséren, vagy a nagy magyar néprajztudósról: Györffy Istvánról Karcagon, vagy, ha a nagynevű magyarokról szobrokat avattam, vagy az emlékműveikre koszorúkat helyeztem el.

Mindig törekedtem arra, hogy a kimagasló honismereti szakemberek műveiről esszéket írjak (Bibó Istvánról, Ujszászy Kálmánról, Balassa Ivánról, Veres Péterről, Németh Lászlóról, Illyés Gyuláról, Wass Albertről, Kodolányi Jánosról, Fekete Istvánról stb.) Kortársként és atyafiságos barátként odaálltam *Major Sándor* filmíró és rendező munkáihoz, amikor a Televízió *Szülőföldem* sorozatában Takáts Gyuláról, Fodor Andrásról, Mészöly Dezsőről és Tüskés Tiborról beszélt. Sorozatát a magyar örökség alkotásainak tartottam a jó nevű írók vallomásaként.

Az ünnepi akadémiák mellett többször részt vettünk a régiók és a megyék különféle rendezvényein. Nagy értékű konferenciák szóltak a honismereti mozgalom kiadványairól. *A kiadványok voltak mozgalmunk legjelesebb névjegyei*. Aki egyszer majd össze tudja állítani a honismereti mozgalom bibliográfiáját és belőle megírja művelődéstörténetünk számára kultúránk nagy enciklopédiáját, azok nagy örömmel megállapíthatják majd, hogy a honismereti mozgalom *milyen nagy segédelmet nyújtott* a hazai kulturális törekvéseknek! E törekvést szolgálja a mozgalomnak az a friss határozata, amellyel Vácon – Mándli Gyula könyvtárigazgató igazgatásával – országos gyűjtőkörű *Honismereti Könyvtár*at alapított, amelybe jó magam is már több száz kötetet ajándékoztam.

Amikor kétkötetes történelmi olvasókönyvemem állítottam össze, azon igyekeztem, hogy mozgalmunk életében a kulturális életről beszéljek a legtöbbit. A diktatúras ideológiai közepette mindig jelentős ünnepnapok voltak a monolitikus elszivatagosítás elleni küzdelmek ünnepi órái, amelyekben írókról és tudósok munkáiról beszélhettem. Először azoknak a kiváló alkotóknak örökítettem meg emlékezetét, akiknek Somogyország volt a szülőföldjük, akik sokat tettek a széptájú megye felemeléséért. Sajnálatomra sokszor kellett koporsójuk mellé állni a búcsúszóra, nagy volt a veszteség sorainkban.

E kérdések érintése azért volt fontos a számunkra, mivel e kiváló személyiségeket többnyire a szülőföld szépsége, vagy éppen a Balaton vonzása tudta felizzítani a *hazaszeretembe torkolló szülőföldszeretet alkotó világába*. De írásaikkal a nemzet sorskérdéseinek a lehangoló képét mindig a megoldások felé tudták terelni! Nézzte meg bárki is, a Somogy Megyei Levéltár *vendégkönyvét*, a nemzetnek milyen nagyjai jártak nálam, tiszteltek meg látogatásaikkal és nézték meg levéltári munkánkat.

Ha értékes és országosan is figyelemreméltó kiadványok jelentek meg a somogyi levéltár sorozataiban, akkor azokon nemcsak a szerkesztői és kiadói munkákat végeztem el, hanem *recenziókat* is írtam róluk (Takáts Gyula, Farkas Ferenc, Erdélyi Zsuzsa, Szabó Lőrinc, Vikár Béla, Göczi Ferenc, Kodály Zoltán, Benda Kálmán, Vörös Károly stb. köteteiről).

Külföldi tanulmányútjaimról (India, Finnország, Belgium, Franciaország, Svájc, Anglia, Németország, Jugoszlávia, Bulgária), ott végzett Hungarica gyűjtőmunkámról mindig beszámoltam hazai levéltári hatóságainknak. De beszámoltam azokról a privát kutatásokról és egyéb levéltári munkákról és tapasztalatokról is, amelyeket tudunk idehaza is hasznosítani. Az angol levéltárak és iskolák együttes munkáiról – honismereti szakköreink hasznosítása érdekében – azonnal beszámoltam hazai folyóiratainkban, levéltárunkban pedig megjelentettük az Iskola és levéltár című kiadványsorozatunkat. Ha a nagy angol nemzetnek fontos volt és megérte, hogy iskoláik történelemoktatását egybekapcsolják az iskolai tantervek órarendjeivel, akkor világossá vált előttem, hogy a kérdés nekünk is eleve az érdekünkbe vág. A szülőföld szeretetét az angolok remekül tudták egybekovácsolni a hazaszeretetet alkotó és építő tennivalóival.

A dinamikus életműködésű Honismereti Szövetség széles horderejű munkájának – egy riport keretében – aligha lehet a végére járni. Lezárásul lehetőséget kell adni a riport alanyának, hogy *végző kérdéseit önmaga adhassa fel önmagának*. Így adjunk fel még néhány kérdést zárásul: olyan tennivalókra fordítva a beszélgetést, amelyek az immár *tízestendős Szövetség* nagyon sokoldalú és gazdag sodrású munkájának elvégzendő feladataira irányulnak.

Történeti klímánk változásai közepette a nemzeti tudat élő és termő fái nemesítőinek, a nemzeti világörökség gyarapító alkotóinak nagy ünnepségeinken adjunk elismerő kitüntetéseket! Ifjúságunk nemzettudatát és erkölcsét erősítő: oktató és nevelő, kimagaslóan eredményes munkáért – tanárnak és tanulóknak *együtt* adjunk díszdiplomát a kezükbe!

A mozgalom az életmű-kutatásokat az alkotások intézményeiben végzett munkában a régió tudományos és összefoglaló munkáira támaszkodva mindig idézzék a *hazaszeretethez torkoló szülőföldszeretet* vonzó példatárait!

A nemzet és a szülőföld *kettős arculata* mindig tükröződik a honismeret-történelem kutató munkájában!

Világosan kell beszélni a Szövetség honismereti kutatóinak a történelemről a nemzet és a honismereti mozgalom előtt! Nemzetünket – történelmünkben a legtöbbször – *kívülről tették tönkre* – Európában. Ezért nem szabad kutatómunkánkban pusztításokat végeznünk történelmünkben és pártos ösztönökkel való bűnbakkereséssel, hanem tudományosan is megalapozott történelmi elemzéseket kell végeznünk benne, mert a történelmi fundamentumokra csak így tudunk tartósan építeni!

A honismeret eszmerendszere nemcsak lokális értékeket tud felmutatni, hanem a nemzet nagy történelmi értékeit is. Aki a mozgalom útjait és értékeit nem tudja végigjárni és felismerni, az ne lehessen semmiféle kulturális intézmény vezetője és munkása a hazában! Az ne lépessen az oktató és nevelő tudomány katedráira hazánkban!

Még valamit az önmagamnak feltett kérdésekről is – zárásul. E kérdéseket a hazai *honismereti értelmiségnek* is feltennem.

A honismeret-nemzettudat tájékozódást elősegítő Németh László Tanú-kísérlete szellemi otthonot akart teremteni az országban. E kérdéskörre, s arra adott válaszaimmal szeretném zární az életmű-riport gondolatait.

A nemzetcsontító Trianon fagyhalálba dermesztette a hazai értelmiséget, nullszaldóssá vált a hazában, megfogyott a nemzet életöszöne és erkölce, egyet nem értéke pedig kezdte agyonnyomni az ország társadalmát.

Számomra mindig nagy talány volt: miképp tudott Németh László zsenije a *vérrel és öldök-léssel kezdődő és végződő században*: a magyar nemzetnek „vigaszt nyújtó író-prófétája” lenni?

Noha nem szívesen engedjük, mégis egyre több hazug hamisítás fogta körül hazánk történelmét. Szegénységünk és pénztelenségünk mindig elébünk tárta az igazságot: *tudomány és kultúra nélkül aligha lehet a nemzetet konszolidálni!*

Magyarságunkat értelmiségünk alkotó műveivel, társadalmunk nemzeti és erkölcsi újjászülésével, a honismeret-történelem nemzettudatos eszmerendszerével tudjuk minden globális fertőzőtségtől megvédeni. Se az agonizáló volt diktatúrák eszközeivel, se az ó-piacos álliberális eltorzult törekvéseivel, de a Trianon utáni vad nacionalizmus lövészárkaival sem érhetjük el. Ne tegyen olyat a nemzet értelmisége, amelyet szégyellnie kell a világ és saját népe előtt, ne álljunk kitépett gyökérzetű oktatási és nevelési rendszerek mögé.

Ennek az értelmiségnek azt is tudnia kell, hogy *hazájának a műveltségi állapota a legnagyobb sorskérdése!* Kultúráját és tudományát ne a „tudóskodó”, ne a „szívak”, s ne a „díjazott bölcsőkre” bízzák, akik megszállták az egyetemek és főiskolák katedráit, itt-ott az akadémiák széksorait is! Csak nemzeti moralitásuk és nemzettudatos oktató-nevelő szakemberek mellé állhat társadalmunk, közülük öntudatos és kultúranevelő erőfeszítéseket hordozó személyiségeket lehet csak az iskolák katedráira állítani az ifjúság tanítására!

Ez hozzátartozik felelős honismereti arculatunk, s a magunk lelke szerint felépített hazai történelmi-nemzeti képéhez: *a magyar honismeret és nemzettudat képéhez.* Csak ezzel az elkötelezettséggel lehet a nemzet társadalmát – lelkiismeret-furdalás nélkül – a túlsó partra átvinni az új évezredben. Ez is *életmű-parancs lehet a Honismereti Szövetség részére!* Ez a nemzet ügye is, a Honismereti Szövetség ügye is, *a honismereti mozgalom pedig a nemzet Honismereti Szövetségének a mozgalma!*

A kultúra mellett a *nemzet bátorságát* is erkölcsi magaslatra emeltük. A honismereti mozgalom egyik legszebb manifesztációjaként *nemzeti emlékhelyé* avattuk a világháborús katonahősök temetőit. A temetők őrtüzei egymás után lobbantak fel hazánkban a tiltott időkben is, az emlékművek pedig a nemzeti tudat fénylő gyertyafényeiből lángoszloppá nőttek 1848–1849-től 1956 történelmének fénylő napjaiig. É tragikus veszteségért csaknem félszázadig rekvímet sem mondhatott a magyarság értük! Májig sem tudjuk és ismerjük pontosan az elesett, az el-tűnt, a megsebesült, a kivégzett honvédeink számát, pedig egy *pontos honismereti katonai adattár* nyomán a nemzet az örök emlékkönyvébe véshetné őket a Honismereti Szövetség.

A honismeret értelmiségi szakembereinek *honismeret-szociológiai* kutatásokat is kellene végezniük. Nemrég kaptam egy levelet Péter Galambos Iréneusz atyától Burgenlandból. Panaszkodik a nagy jólét kísértésére, látja a magyarság ottani fogyását és pusztuló nemzettudatát. Mindenütt ez a kép veszi körül a magyarság 15 milliós népességét. Kodály kutatásai is ezt igazolják, hogy el kell végezni – az el nem végzett – *művelődésszociológiai* felméréseket is hazánkban!

A nemzetemelő Honismereti Szövetség iskolájának életmű-díjas tevékenysége közepette sem tudta évtizedeken keresztül elérni, hogy a honismeret-történelem tanszéke részére egyetemi vagy főiskolai katedrát állíthassunk az országban. Pedig általa az életműképes mozgalom életmű-díjas mozgalommá növekedhetett volna. A hazában a *nemzettudat romlás* volt talán a leggonoszabb ellenzője az ország-pusztulás növekvő eszkalációjának.

Attól persze még igen messze vagyunk, hogy hazánk tudományos tennivalóit egy szintre emelhessek elvégzendő közéleti tennivalóink szintjével. Ezért én, a honismereti munkát sohasem tekintetem „amatőr” munkának, a helytörténeti kutatómunkát *éppúgy tudományos munkának* tartottam, akár a faluban, akár a megyében, akár a régióban, vagy az országban végezték. E tendenciák megvalósítása elvezethette volna Szövetségünket azokra a kitértető magaslatoakra, amelyeken nagyon sok alkotómunka és eredmény után a *honismeret bázisországává emelhetjük* volna Szövetségünk munkáját. Sokszor és hatalmas ifjúsági sokadalommal rendeztük meg az ifjúsági honismereti vetélkedőinket. (Emese álma, 1848/49 történelme, Felkelt a napunk, s más évfordulós vetélkedők stb.) Ezeknek a tennivalóinknak fényjelzői, jeligéi és forrásai voltak a magyarság néphagyományainak és nemzeti művelődésének szilárd és megdönthetetlen fundamentumai amelyeket maga Györffy István, a nemzeti élet iskolájának egyik legnagyobb tanítómestere is hirdetett a katedrán.

Igazságokra épüljenek a honismeret-történelem alappillérei, vagy pedig a megtévesztő és félrevezető ideológiák hazugságaira? Azért is kell feltáró munkánkhoz *mindig új kutatóárkokat* ásni Európa új történelméhez, amelyeknek tennivalóira három új történelmi dátum is figyelemztet az első és a második világháborúra és 1956 magyar történelmére.

Ennek azonban mindig útjában állott, hogy egyre fogyott alkotó értelmiségünk száma! Pedig e nélkül csak csődbe mehet hazánk, még rendszerváltásunk évtizede is. Nélkülük és munkájuk nélkül, *hivatásra nevelő és nemzettudatra oktató tanárok nélkül*, aligha lehet a másfélszázadot elhagyó honismereti mozgalomnak tartós és gyümölcsstermő jövője!